

УДК: 94(4:477.8):327-051]]”12”

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЛІДЕРИ XIII ст.: ЛЕВ ДАНИЛОВИЧ І ПШЕМИСЛ II ОТТОКАР

Леонтій ВОЙТОВИЧ

Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000
Кафедра історії середніх віків та візантиністики
e-mail: lev67420@ukr.net

У статті розглядаються взаємини сюзерена Галицько-Волинської держави князя Лева Даниловича та короля Чехії і герцога Австрії Пшемисла II Оттокара – ключових політичних фігур у другій половині XIII ст., які значною мірою впливали на події у Центрально-Східній Європі. Вперше використано широкий спектр латиномовних джерел.

Ключові слова: Лев Данилович, Пшемисл II Оттокар, Галицько-Волинська держава, Чехія, Австрія, Священна Римська імперія.

Два лідери серед політичних діячів Центрально-Східної Європи другої половини XIII ст. – сюзерен *королівства Русі* Лев Данилович (1225/1229 – 1301) та король Чехії і герцог Австрії Пшемисл II Оттокар (1233–1278) – були родичами, а в різні періоди своєї політичної діяльності – противниками, союзниками і друзями. І хоча їхні взаємини мали помітний вплив на долю всієї Європи, досі вони майже не привертали до себе увагу істориків¹. Причини, імовірно, доволі банальні: дослідники історії Галицько-Волинської держави майже не зверталися до латиномовних джерел, обмежуючись інформацією Галицько-Волинського літопису, а чеські та інші європейські історики – до руських літописів.

На період, який припав на часи їх правління, обидва були активними учасниками боротьби за Австрійську спадщину (1246–1278). Попри те, що цій боротьбі присвячені численні наукові дослідження, передовсім австрійські², німецькі³, угорські⁴, чесь-

¹ Див.: *Войтович Л.* Лев Данилович и загадки “австрийского узла” (1272–1278) // *Rossica Antiqua*. 2011. № 2(4). С.120–139; *Його ж.* Лев Данилович: Спроба відтворення справжнього портрету “безчесного князя” // *Średnjowiecze Polskie i Powszechnie*. Т.4 (8). Katowice, 2012. S.58–94; *Його ж.* Князь Лев Данилович. Львів, 2012.

² Див.: *Vancsa M.* Geschichte Nieder- und Oberösterreichs. Gotha, 1905; *Pirchegger H.* Geschichte der Steiermark. Т.1 (bis 1283). Gotha, 1920; *Hantsch H.* Die Geschichte Österreichs. Т.1. Graz–Wien–Köln, 1959; *Zöllner E.* Geschichte Österreichs. Wien, 1974; *Haider S.* Geschichte Oberösterreichs. Wien, 1987; *Dopsch H., Brenner K., Weltin M.* Österreichische Geschichte 1122–1278. Die Länd das Reich. Der Ostalpenraum im Hochmittelalter. Wien, 1999.

³ Див.: *Redlich O.* Rudolf von Habsburg – das Deutsche Reich nach dem Untergange des alten Kaisertums. Innsbruck, 1903; *Meier H.* Gertrud Herzogin von Österreich und Steiermark // *Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark*. Graz, 1927; *Hausmann F.* Kaiser Friedrich II. und Österreich. Probleme um Friedrich II // *Vorträge und Forschungen*. Bd.16. Sigmaringen, 1974; *Kusternig A.* Die Zeit König Ottokars in Österreich (1251–1278). ST.Pölten–Wien, 1978; *Siökl G.* Der russische Staat in Mittelalter und früher Neuzeit. Wiesbaden, 1981; *Hoensch J. K.* Přemysl Otokar II. von Böhmen. Der goldene König. Graz–Wien–Köln, 1989; *Krieger K. F.* Rudolf von Habsburg. Darmstadt, 2003.

⁴ Див.: *Pray G.* Historia rerum Hungariae cum notitiis praeviiS.Т.1. Budae, 1801; *Wertner M.* Die Regierung Béla's des Vierten // *Ungarische Revue*. Т.13. 1893; *Pauler G.* A Magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt. Т.2. Budapest, 1893; *Hóman B.* Magyar történet a rendiség kialakulásának kora. Т.2. Budapest, 1935; *Kristó G.* Magyarország története 895–1301. Budapest, 2006.

кі⁵, польські⁶, українські та російські⁷, багато її аспектів надалі залишаються дискусійними, зокрема епізоди, пов'язані з участю у зазначених подіях галицько-волинських князів.

Історики по-різному пояснюють причини участі Данила Романовича та його синів у цій боротьбі, причому часом їхні висновки є взаємопротилежними⁸. Насамперед, галицько-волинські князі перебували в родинних стосунках з австрійськими герцогами з династії Бабенбергів⁹: герцог Фрідріх II Войвоначий був сином Леопольда VI та Феодори Ангеліни, дочки візантійського василевса Ісаака II Ангела або, радше, його племінниці, дочки молодшого брата Іоанна¹⁰. Тобто, мати герцога Фрідріха II, як і її сестра Сфросинія-Анна – друга дружина Романа, тривалий час була регентшею і визначала політику Австрії. Російський дослідник Олександр Майоров наголосив на тому, що австрійсько-галицькі стосунки змінились у 1237 р., коли Фрідріх II прогнав свою матір, яка з метою захисту своїх прав апелювала до імператора. Певно, тоді ж Феодора звернулася і до Сфросинії, результатом чого став розрив Данила Романовича з Фрідріхом. Галицький князь підтримав імператора Фрідріха II Гогенштауфена, за що отримав від останнього 500 марок сріблом як компенсацію за похід в Австрію у 1237 р. Можливо, там же, на з'їзді у Відні, галицький князь навіть отримав від імператора королівську корону¹¹.

Австрійський герцог Фрідріх II Бабенберг, який не мав прямих спадкоємців, загинув 15 червня 1246 р. у битві з угорським військом на р. Лейті від руки *короля Русі*¹², яким більшість дослідників вважає зятя угорського короля Бели IV князя Ростислава Михайловича, участь якого в цій битві не викликає сумнівів¹³. Опис загибелі Фрідріха II, зроб-

⁵ Див.: *Palacký F. Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. T.1. Cz.2. Praha, 1854; T.1. Cz.3. Praha, 1855; Susta J. Dvě knihy českých dějin. Kniha první – Poslední Přemyslovci a jejich dědictví. Praha, 1917; Novotný V. České dějiny. T.1. Cz.3. Praha, 1928; T.1. Cz.4. Praha, 1937; Kavka F. Dějiny Česko-Slovenska do roku 1437. Praha, 1971; Vaniček V. Velké dějiny země Koruny české. T.3 (1250–1310). Praha–Litomyšl, 2002; Žemlička J. Století posledních Přemyslovců. Český stát a společnost ve 13. století. Praha, 1986.*

⁶ Див.: *Bartnicki M. Polityka zagraniczna księcia Daniela Halickiego w latach 1217–1264. Lublin, 2005; Mika N. Walka o spadek po Babenbergach 1246–1278. Racibórz, 2008.*

⁷ Див.: *Войтович Л. Союз Галицьких Романовичів з Австрією та Чехією у XIII ст. // Проблеми слов'янознавства. Вип. 56. Львів, 2006. С.263–273; Майоров А. В. Даниил Галицкий и Фридрих Воинственный: русско-австрийские отношения середины XIII века // Вопросы истории. 2011. № 7; Його же. Поход русских войск в Моравию и борьба за “Австрийское наследство” в 1252–1253 гг. // Военно-исторический журнал. Москва, 2012. № 3 (623). С.49–54.*

⁸ Див.: *Пауцто В. Т. Очерки по истории Галицко-Вольнской Руси. Москва, 1950. С.258; Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство. Львів, 1999. С.117; Котляр Н.Ф. Дипломатія Южної Русі. Санкт-Петербург, 2003. С.140; Bartnicki M. Polityka zagraniczna księcia Daniela Halickiego w latach 1217–1264. Lublin, 2005. S.188–189; Dąbrowski D. Stosunki pomiędzy Romanowiczami a królem Węgier Bela IV i niektórymi książętami polskimi w latach 1235–1240 // Княжа доба: історія і культура. Вип. 1. Львів. 2007. С. 83–87.*

⁹ *Войтович Л. Союз Галицьких Романовичів з Австрією та Чехією у XIII ст. С.263–273.*

¹⁰ *Thiele A. Erzählende genealogische Stammtafeln zur europäischen Geschichte. Bd.1. Frankfurt-am-Main, 1993. Taf.116, 204; Schwennike D. Europäische Stammtafeln: Stammtafeln zur Geschichte der Europäischen Staaten. Neue Folge. Bd.I.1. Frankfurt-am-Main, 1998. Taf.39, 85; Scheibelreiter G. Die Babenberger. Wien–Köln–Weimar, 2010. S.278.*

¹¹ *Майоров А. В. Даниил Галицкий и Фридрих Воинственный: русско-австрийские отношения середины XIII века // Вопросы истории. 2011. № 7. С.32–52.*

¹² *Annales Millicensium continuation Sancti Rudberti Salisburgenses a. 1–1286 / Ed. W.Wattenbach // Monumenta Germaniae Historica. Scriptores.T.9. Hannoverae, 1851. P.559; Annales sancti Rudberti Salisburgenses a. 1–1286 / Ed. W.Wattenbach // Ibidem. P. 789; Annales Waldemarianis / Ed. G.Waitz // Monumenta Germaniae Historica. Scriptores.T.29. Hannoverae, 1892. P.179.*

¹³ Див., наприклад: *Palacký F. O Ruském knížetě Rostislavovi, otci královny české Kunhuty, a rodu jeho rozbor kritický // Časopis českého Museum. R.16. Praha, 1842. Sv.1. S.34; Wenzel G. Rostizlaw galicziai herczeg, IV. Béla magyar királynak veje // Értésések a történelmi Tudományok köréből. K.13. Budapest, 1887. Szám 8. 7 old; Wertner M. Boris und Rostislaw. Beitrag zur Geschichte der russisch-polnisch-ungarischen Beziehungen. Berlin, 1889. S.45; Lhotsky A. Friedrich II // Tyry Beutsche Biographie. Band 5. Berlin, 1961. S.524; Dienst H. Die Schacht an der Leitha 1246 // Militarhistorische Schroffenreihe. Vol.19. Wien, 1971. S.65; Veber V. Dějiny Rakouska. Praha, 2002. S.114; Font M. Árpád-házi királyok és Rurikidá fejedelek. Szeged, 2005. 253 old; Jacques E. Dictionary of Battles and Sieges.London, 2007. P. 579; Mika N. Walka o spadek po Babenbergach 1246–1278. Racibórz, 2008. S.18.*

лений учасником битви – відомим поетом-мінезінгером Ульріхом фон Ліхтенштейном (1200–1275), та відомості угорських і чеських джерел суттєво різняться. За останніми, в ході битви Фрідріх II відірвався від своїх соратників і опинився в гуці воїнів дружини князя Ростислава, де і був убитий¹⁴. На думку О.Майорова, Фрідріх II загинув від рук Данила Романовича, який встиг повернутися з Орди і взяти участь у цій битві¹⁵.

Це твердження видається доволі сумнівним: заледве, чи встиг би Данило Романович до червня 1246 р. подолати шлях зі ставки Бату на Волзі, зібрати військо і виступити на допомогу угорському королю. Ще Володимир Борзаковський звернув увагу на те, що, вирушаючи в Орду з Києва 4 лютого 1246 р., папський посол Джованні дель Пано Карпіні не застав Данила Романовича ні в Галичі, ні в Києві, бо останній перебував у Бату¹⁶. А зимою дорога з Києва в Орду займала значно більше часу. Князь повинен був їхати разом з обозом, швидкість руху якого становила загальну швидкість, а швидкість обозу завжди визначає швидкість найважчого воза. Як зазначав той же дель Пано Карпіні, коли вони зустрілися з Данилом Романовичем поблизу ставки еміра Катрана, князь був “зі всіма воїнами і людьми, саме з тими, які прибули з ним”¹⁷. Охорона змушена була пересуватися верхи і в доспіхах, часто змінюючись і відпочиваючи, що теж стримувало швидкість руху. Але головна причина полягала в іншому – поки не завершилися переговори з угорським королем і Данило Романович не отримав твердих гарантій відмови угорців підтримати претендента Ростислава Михайловича, він не міг кинути своє військо на допомогу Белі IV. Польський дослідник Юзеф Умінський звернув увагу, що протягом 1245–1247 рр. Романовичі вислали цілий ряд посольств до курії, але папа Інокентій IV не зробив нічого для нормалізації стосунків Данила Романовича з угорським королем¹⁸. За таких обставин галицько-волинському князеві вигідною була кофронтація Угорщини з Австрією. І тільки 2 червня 1247 р., надавши зятю Ростиславу Михайловичу Славонію, угорський король продемонстрував свою готовність до вноормування стосунків з Данилом Романовичем¹⁹. Звістку про успішне завершення переговорів привіз Данилові Романовичу митрополит Кирило II, який повертався з Нікеї через Угорщину (“пришедь же митропїть и рѣ емоу хотение твое оу тебе есть поими дщерь его снбу си женѣ”²⁰). Кирило II був висвячений на митрополита в Нікеї патріархом Мануїлом II наприкінці 1246 р. або ж на початку 1247 р.²¹ Тобто, його зустріч з угорським королем відбулася вже після битви на р. Лейті. Найімовірніше, загибель Фрідріха II та небезпека переходу Австрії до чеських Пшемислідів і змусили Белу IV відмовитися від підтримки зятя Ростислава і шукати союзу з Данилом Романовичем.

На підставі *Privilegium minus*, дарованого Генріху II Язомирготу імператором Фрідріхом I Барбаросою, у родині Бабенбергів успадкування престолу відбувалося *по мечу і по кужелю*, тобто по чоловічій і по жіночій лінії²². Тому після смерті Фрідріха II австрійський престол зайняв принц Владислав, син чеського короля Вацлава (1228–1253), одружений з племінницею герцога – Гертрудою. Його несподівана рання смерть (3 січня

¹⁴ Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae / Ed. R.Marcina. T.2. Bratislava, 1987. S.445; Legendy a kroniky koruny uherské / Příprava vydání Richard Pražák, překlad Dagmar Bartoňková, Jana Nechutová. Praha, 1988. S.164.

¹⁵ Майоров А. В. Русь, Византия и Западная Европа. Санкт-Петербург, 2011. С.668–671.

¹⁶ Борзаковский В.С. История Тверского княжества. Санкт-Петербург, 1876. С.242–243.

¹⁷ Джованни дель Пано Карпини. История Монгалов / Ред. А.М.Малеин. Москва, 1957. С.81–82.

¹⁸ Umiński J. Niebezpieczeństwo tatarskie w połowie XIII wieku a papież Innocenty IV. Lwów, 1922. S.91.

¹⁹ Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis / Ed. G.Fejer. T.4. V.1. Buda, 1832. P. 447, 454.

²⁰ Ипатьевская летопись // ПСРЛ. Т.2. Стб.802.

²¹ Див.: Avenarius A. Nikaia und Russland zur Zeit der tatarischen Bedrohung // Byzantinoslavica. T.41. 1980. S.33–43.

²² Див.: Herrich A. Privilegium minus. Das staufische Kaisertum und die Babenberg in Osterreich. Wien, 1972; 2. Aufl. Wien, 1976; Zöllner E. Das Privilegium minus und seine Nachfolgeb Bestimmungen in genealogischer Sicht // Mitteilungen des Instituts für Osterreichische Gaschichtsforschung. Bd. 86. Wien, 1978. S.1–26.

1247 р.) знову залишила відкритою проблему австрійської спадщини. Папа римський Інокентій IV висунув претендентом баденського маркграфа Германа V Церінгена, який став другим чоловіком Гертруди. Але Герман помер 4 жовтня 1250 р., і знову постала проблема Австрійської спадщини, зокрема, вона активно обговорювалася на з'їзді в Пожоні (Братиславі) у 1252 р., де зустрілися Бела IV та Данило Романович²³.

Чеський король, одруживши 12 лютого 1252 р. свого сина маркграфа моравського Пшемисла Оттокара зі значно старшою за нього сестрою Фрідріха II – Маргаритою, вдовою німецького короля Генріха VII Гогенштауфена²⁴, знову задекларував претензії Пшемислідів на австрійський престол.

Щоб запобігти реалізації цих планів, Данило Романович та Бела IV домовилися про перехід австрійського престолу до Романа Даниловича, який мав одружитися з Гертрудою Бабенберг, котра, залишившись фактичною правителькою Австрії, сама звернулася по допомогу до угорського короля. Шлюб Романа Даниловича з Гертрудою Бабенберг відбувся після пожоньської зустрічі у 1252 р. в тому ж замку Гайнбург, де перед цим відчалися Пшемисл Оттокар з Маргаритою Бабенберг²⁵.

До війни на підтримку Романа угорський король залучив свого зятя – краківського князя Болеслава Сором'язливого і його племінника – молодого ленчинського князя Лешка Чорного, а також васальних сербських і болгарських князів та половців²⁶. Бела IV сподівався, що Роман Данилович, ізольований від батьківських земель, стане його послухним васалом, а за допомогу віддасть Угорщині принаймні Штірію. Частина австрійської еліти, зокрема ландріхтер Австрії і герцогський шенк граф Генріх фон Хассбах, його брат Ульріх, брати Бернгард і Генріх Пройселі, Конрад фон Васербург, Оттон фон Майсау, Конрад фон Фалькенберг, Конрад фон Гімберг, Генріх фон Ліхтенштейн, Ульріх фон Гюттендорф, Крафт фон Слеюц і Оттон фон Лейсс, підтримали Гертруду та Романа Даниловича²⁷.

У цій війні вперше на повну силу проявилися військові таланти Лева Даниловича, на той час перемишльсько-белзького князя²⁸. Наприкінці весни – на початку літа 1253 р. біля міста Козлій (нині Козле на березі Одри в Опольським воєводстві) Лев з дружинами литовських князів Товтивіла та Едивіла і полком двірського Андрія відділився від основних сил і почав спустошувати чеські землі, відволікаючи сили чеського короля від походу в Австрію. Потім він вчасно підійшов під Опаву, обложує Данилом Романовичем та поляками²⁹. Здобуття союзниками Опави та поразка під Оломоуцем (25 червня 1253 р.)³⁰ поставили чеську сторону у складне становище, і Пшемисл Оттокар змушений був запропонувати Романові Даниловичу розподіл Австрійської спадщини.

Несподівано ситуація змінилася: 23 вересня 1253 р. помер чеський король Вацлав I, й вже у жовтні Пшемисл II Оттокар був коронований як король Чехії. «Австрійський вузол» затягувався. У конфлікт негайно втрутився папа римський Інокентій IV, занепокоєний протистоянням християнських держав у центрі Європи в умовах загрози повторного вторгнення монголів та небезпеки підпорядкування цих християнських

²³ Ипатьевская летопись. Стб.814.

²⁴ Войтович Л., Целуйко О. Правлячі династії Європи. Біла Церква, 2008. С.38, 326.

²⁵ Там само. С.39.

²⁶ Kosmova letopisu pokračovatele. Vydavatel J.Emler. Prekladatel V.V.Tomek / Fontes rerum Bohemicarum. T.2. Praha, 1874. S.316.

²⁷ Nika N. Walka o spadek po Babenbergach 1246–1278. Racibórz, 2008. S.40.

²⁸ Див.: Mika N. Walka o spadek po Babenbergach 1246–1278. Racibórz, 2008. S.41, 43, 58, 75, 77.

²⁹ ПСРЛ. Т.2. Стб.827–828.

³⁰ Włodarski B. Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV wieku (1250–1306). Lwów, 1931. S.13–18.

держав монголам³¹. Кинувши виклик Орді своєю коронацією та прийняттям титулу *короля Русі*³², Данило Романович теж не міг продовжувати боротьбу за Австрійський престол.

Тим часом Пшемисл II Оттокар обложив свого суперника Романа Даниловича в замку Гайнбург. Рятуючи чоловіка, Гертруда добровільно погодилася на розрив шлюбу³³. До такого виходу Романа, ймовірно, підштовхували і угорський король, й батько та інші родичі. Після усунення Романа Даниловича як претендента сторони легко дійшли згоди, і в травні 1254 р. в Буді та Пожоні були підписані відповідні угоди. Пшемисл II Оттокар отримав Австрію, погодившись на передачу Штірії синові Бели IV – Стефанові³⁴. Не без втручання папи Інокентія IV Роман Данилович отримав як компенсацію Новгородське князівство, надане йому литовським королем Міндовгом, який прийняв хрест і був коронований папою.

У наступні роки Пшемисл II Оттокар та Лев Данилович знову воювали в Прибалтиці, але цього разу вже по один бік проти прусів та ятвягів, правда, на різних ділянках цієї війни.

У 1260 р., остаточно утвердившись у Австрії, Пшемисл II Оттокар розвівся з Маргаритою Бабенберг, яка, будучи значно старшою за чоловіка, не могла народити йому спадкоємця. Цей розвід, однак, позбавляв Пшемисла права на спадщину за Бабенбергами, чим відразу ж скористався угорський король Бела IV, вторгнувшись у герцогство. Однак уже на самому початку війни 12 червня 1260 р. угорське військо біля Кресенбруна у Штірії було розгромлене штірійським маршалом Ульріхом фон Вільдоном ще до підходу військ короля Пшемисла II Оттокара. Як довідемося з листа чеського короля, в цій битві брали участь “*Danielem regem Russiae et filios eius et caeteros Ruthenorum ac Tataros*”³⁵. Українські історики Ісидор Шаране-

³¹ *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia* / Ed. A.Theiner. T.1. Romae, 1859. P.227. №431; *Monumenta Germaniae Historica. Epistolae saeculi XIII e regestis pontificum Romanorum selecte* / Ed. C.Rodenberg. V.3. Berlin, 1894. P. 238. №273; *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. V.5. P.1 / Ed. G.Friedrich. Prague, 1907. P.57–58. № 20.

³² *Исаевич Я.Д.* “Королевство Галиции и Володимирии” и “Королевство Руси” // Древнейшие государства на территории СРСР. 985 г. Москва, 1986. С.62–63; *Його ж.* Галицько-Волинське князівство доби Данила Галицького та його нащадків (Замість передмови) // Історичні та культурологічні студії. Т.3. Галичина і Волинь у добу середньовіччя. До 800-річчя з дня народження Данила Галицького. Львів, 2001. С.3–9; *Його ж.* До історії титулатури володарів у Східній Європі // Княжа доба. Вип. 2. Львів, 2008. С.3–29; *Войтович Л.* Нащадки Чингіз-хана. Вступ до генеалогії Чингізидів-Джучидів. Львів, 2004. С.101–103; *Гарді Д.* “*Rex Ruscie*” olim “*rex Gallicie*” // *Дрогоичинь 1253*. Івано-Франківськ, 2008. С.37–49.

³³ *Fischer M.* Merkwürdigere Schicksaie des Stiftes und der Stadt klosterneuburg aus Urkunden gezogen II (Urkundenbuch), Wien, 1815. №60; *Fontes Rerum Bohemicarum*. T.2. Praha, 1874. P.289; T.3. Praha, 1875. P.312; MGH. T.9. P.599.

³⁴ Див.: *Hoensch K.* Přemysl Otakar II. von Böhmen. Der goldene König. Graz–Wiedeń–Köln, 1989. S.44–48, 112–120.

³⁵ “... Данило король Русі з своїми синами та підрозділами русі і татар” (*Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*. T.IX. Stuttgart, 1851. P.184). М. Грушевський також слушно звернув увагу на помилку Длугоша, який приписав участь в цій битві ще Леву та Роману. Роман на той час був уже мертвим, а Лев Данилович, який тепер тримав Перемишльське, Галицьке та Белзьке князівства, після відходу військ Бурундая весною 1260 р. не міг би покинути свої землі з військом, ще до кінця не знаючи, як поведуть себе монголи і чи не повернуться Бурундай утретє. Таким чином, під Кресенбруном з королем Данилом могли бути тільки його молодші сини Мстислав та Шварн Даниловичі.

Угорський джерелознавець Густав Венцель справедливо вважав, що Данило в цій битві брав участь з власним військом (*Codex diplomaticus Agradianus continuatus* / Ed. G.Wenzel. 7 köteT.Budapest, 1869. P. 383). Безсумнівно, що король Данило виїхав в Угорщину через польські землі з дружиною, яка була при ньому під час наступу Бурундая, принаймні, з її значною частиною. Цікавою є згадка джерела про татарський загін. В ході переозброєння своєї армії Данило Романович запровадив деякі зразки дешевшого й ефективнішого ординського озброєння. Тому його хорюги могли бути подібними на ординські. Ординцями могли видатися і половецькі воїни, які також могли бути в дружині короля Данила. Самі ординці участі в цій битві не брали. Король Данило для них був емігрантом, який утік від покарання. Монголи не могли йому подарувати самовільне прийняття королівського титулу та ще й з претензіями на всю Русь. Свого часу Бату ясно дав зрозуміти, що монголи не збираються відновлювати державу Русь і будуватимуть стосунки з її князями лише на власний розсуд.

вич³⁶, Мирон Кордуба³⁷ та Михайло Грушевський³⁸ відзначили дещо випадковий характер участі короля Русі у цій битві. Однак, на нашу думку, це не зовсім так: Данило Романович, зміщений монголами, був змушений після походу Бурундя вийхати в Угорщину в свою останню еміграцію³⁹. Як член королівської родини, він, напевно, отримав від свата Бели IV якийсь феодал (як і його давній суперник князь Ростислав Михайлович отримав князівство в Мачві⁴⁰), служба з якого і зобов'язала короля Данила взяти участь у штірійській кампанії.

Щоб загасити конфлікт, папа змусив суперників укласти компромісний мир, скріплений 25 жовтня 1261 р. шлюбом Пшемисла II Оттокара з внучкою угорського короля Кунегундою, дочкою князя Мачви Ростислава Михайловича та Анни Бейлівни⁴¹. Кунегунда також подвійно була племінницею Лева Даниловича, оскільки її бабуся була рідною сестрою його батька, а мама – рідною сестрою його дружини. Skorистовившись сприятливою кон'юктурою після укладення цього миру, Пшемисл II Оттокар приєднав також Штірію, Каринтію, Крайну, Вiндийську марку та Фріуль аж до Адріатичного моря.

Наприкінці 1262 р. король Данило, повернувшись з еміграції, після снєму в Тернаві посварився зі старшим сином Левом, який не вбачав перспектив антиординської політики, й вирішив передати Галицьке князівство молодшому синові Шварнові, однак невдовзі Данило важко захворів, і задумані ним зміни не відбулися⁴².

Данило Романович помер наприкінці травня–на початку червня 1264 р.⁴³ Протистояння між братами наростало. Для Лева ситуація загострилася, оскільки в цей час Шварн Данилович підтримав свого шурина Войшелка в боротьбі за литовський престол після загибелі короля Міндовга. Войшелк, будучи монахом, не захотів зайняти престол і уступив його Шварнові. Якби Шварн утвердився в Литві, він легко міг підпорядкувати собі дядька Василька Романовича і реально претендувати на Галицьку землю.

І все ж до повного утвердження своєї влади в Литві Шварну було ще далеко. Його противник князь Тройден, який спирався на опозиційну знать, був достатньо сильним. Литовський дослідник Артурас Дубоніс переконливо довів, що, крім Тройдена та його оточення, з 1264 р. на литовський престол реально претендував чеський король та австрійський герцог Пшемисл II Оттокар⁴⁴. Литовська спадщина вабила також тевтонських лицарів, котрі сфабрикували дотаційну грамоту від червня 1260 р., якою Міндовг нібито дарував Литву Ордену у випадку відсутності прямих нащадків⁴⁵. Папа не був задоволений претензіями чеського короля: у своїй буллі від 4 червня 1264 р. він

³⁶ Szaraniewicz I. Die Hypatios-Chronik als Quellen // Beitrag zur österreichischen Geschichte. Wien, 1872. S.84, 144–145.

³⁷ Кордуба М. Участь Данила в битві під Крессенбрунн / М.Кордуба // Записки НТШ. Т.10. Львів, 1896. С.1–2.

³⁸ Грушевський М. Історія України-Руси. Т.3. Львів, 1905. С.519.

³⁹ Войтович Л. Остання еміграція короля Данила Романовича // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. №13. Луцьк, 2009. С.89–96.

⁴⁰ Гарді Д. Чи Ростислав Михайлович був баном Мачви? // Actis testantibus. Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича / Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип.20. Львів, 2011. С.197–203.

⁴¹ Wertner M. Az Ágrádok czaládi. Nagybecskerek, 1892. 5.27–536 old.

⁴² Войтович Л. Чи був галицьким князем Шварн Данилович? // Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи. Збірник наукових праць. Вип. 2. Кам'янець-Подільський, 2011. С.51–58.

⁴³ Dąbrowski D. O zgonie Daniela Romanowicza i jego następstwach dla Rusi Halicko-Wołyńskiej // Actis testantibus. Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича / Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 20. Львів, 2011. С.293–294.

⁴⁴ Дубоніс А. Борьба за литовский престол после смерти короля Миндаугаса (1264–1268) // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). Вип. 4. Київ, 2004. С.136–140.

⁴⁵ Там само. С.137.

відзначав активність руських і татар в Литві та вимагав від чеського короля не порушувати прав хрестоносців і інших католиків у цій землі⁴⁶. Усвідомлюючи, що Орден не має сил для боротьби за Литву, папа підштовхнув католицьких претендентів до компромісу: 19 вересня 1267 р. за допомоги проти пруссів Орден відмовився від своїх "прав" на Литву, Галіндію і Ятвягію на користь чеського короля⁴⁷. Пшемисл II Оттокар як учасник хрестового походу проти пруссів ще у січні 1255 р. на місці здобутого прусського містечка Тувангсте разом з великим магістром Тевтонського Ордена Поппо фон Остерна заложив замок Кенігсберг. У 1263 р. чеський король передав цей замок, звільнений від пруссів, які його тримали в облозі більше двох років, Тевтонському Ордену⁴⁸.

На думку Броніслава Влодарського, Пшемисл II Оттокар намагався відновити литовську державу, передавши її в лен польським князям як своїм васалам, а взамін домогтися архієпископії в Оломоуці, незалежної від Майнца⁴⁹. Литовські історики з цим висновком погоджуються: вони вважають, що, залишаючись сюзереном Литви, Ятвягії і Галіндії та передаючи ці землі в лен мазовецьким, куявським та краківському князям, Пшемисл II Оттокар вирішував багато проблем, насамперед, схиляв на свою сторону польських князів, які орієнтувалися на угорського короля Бела IV⁵⁰.

А.Дубоніс висунув гіпотезу, що одним із чинників, які спонукали чеського короля втрутитись у боротьбу за литовський престол, міг бути галицький князь Лев Данилович, підтверджуючи свою думку їх можливими контактами у 1266 р. через угорський двір⁵¹. І справді, для Лева Даниловича залучення амбітного чеського короля до боротьби за литовський престол було одним із чинників, які не допускали до утвердження на литовському престолі брата Шварна. Тоді, заручившись підтримкою причорноморського улус-бека Ногая, тестя – угорського короля Бела IV та швагра – краківського князя Болеслава Сором'язливого, Лев Данилович міг розраховувати не тільки на утримання Галицького князівства, а й на першість після смерті дядька Василька Романовича.

Водночас Лев Данилович намагався домовитися з Войшелком, який був його кумом – хресним батьком сина Юрія Львовича. Їх зустріч між 18–23 квітня 1267 р., організована Васильком Романовичем у Володимирі, завершилася загибеллю Войшелка в п'яній сварці⁵². Далі Лев Данилович підтримав Тройдена, на бік якого перейшла більша частина литовської еліти, що дало змогу литовському князю виграти як у Пшемисла II Оттокара, так і у Шварна⁵³. Незабаром Шварн Данилович та Василько Романович померли, і Лев Данилович легко став сюзереном королівства Русі, підпорядкувавши собі братів – володимирського князя Володимира Васильковича та луцького князя Мстислава Даниловича.

3 травня 1270 р. помер тесть Лева Даниловича – угорський король Бела IV. Його наступник король Стефан V, свояк Лева Даниловича, відразу відновив війну проти короля Пшемисла II Оттокара, домагаючись повернення Штірії. Другим союзником угорського короля став краківський князь Болеслав Сором'язливий, одружений з Ку-

⁴⁶ Дубоніс А. Борьба за литовский престол после смерти короля Миндаугаса (1264–1268) С.136–137.

⁴⁷ Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae. T.1 (1217–1409) / Ed. A. Theiner. Romae, 1860. № 155.

⁴⁸ Seward D. The Monks of War: The Military Religious Orders. London, 1995. P. 107; Tumbull S. Crusader Castles of the Teutonic knights // The red-brick castles of Prussia 1230–1466. Oxford, 2003. P. 13.

⁴⁹ Włodarski B. Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV wieku (1250–1306). Lwów, 1931. S.52–53.

⁵⁰ Див.: Дубоніс А. Борьба за литовский престол. С.138.

⁵¹ Там само. С.139.

⁵² Крауцэвіч А. К. Войшалк (1264–1267). Інтелігент на троне (2008) // www/pawet.net/library/history/bel_history/kraucewicz/29/

⁵³ Гудавичюс Э. История Литвы с древнейших времен до 1569 года. Т.1. Москва, 2005. С.69.

негундою, сестрою Стефана і Констанції⁵⁴. Традиційний союз Угорщини, Польщі і королівства Русі продовжив своє існування як союз трьох свояків.

У 1271 р. Болеслав Сором'язливий з Левом Даниловичем виступили проти союзника Чехії – вроцлавського князя Генріха IV Пробуса. Лев Данилович змусив взяти участь у цьому поході обох волинських князів: луцький князь Мстислав Данилович пішов з військом у Польщу сам, а володимирський князь Володимир Василькович прислав військо з воєводою Желиславом⁵⁵. Листи вроцлавського єпископа Томаша дають підстави стверджувати, що у цьому поході взяли участь і половці та литовці⁵⁶, останні, безперечно, теж залучені Левом Даниловичем. Волинських князів проблеми угорсько-чеських стосунків не хвилювали – вони взяли участь у цій війні як васали нового сюзерена королівства Русі Лева Даниловича. При цьому Мстислав Данилович, якого така зміна ситуації укріпляла на луцькому престолі, пішов в цей похід без великого примусу, для Володимира Васильковича участь у цій війні була явно вимушеним визнанням зверхності двоюрідного брата. За своїм характером він взагалі був далеким від війн, тим більше не переймався суперництвом угорського та чеського королів.

Ця війна завершилася перемир'ям, підписаним 2 липня 1271 р. в таборі під Пожонню (Братиславою), після чого було укладено мир, підписаний 14 липня 1271 р. у Празі. В обидва документи угорський король Стефан V включив і “зятя нашого Льва руського князя” (“*Leonem generum nostrum Ruthenorum ducem*”), а також його братів⁵⁷.

Подія, яка відбулася невдовзі, змінила всю ситуацію в європейській політиці. Бан Славонії барон Йоахім Гуткелед* 24 червня 1272 р. зненацька захопив у полон малолітнього угорського принца Ласло і відвіз до замку Капронца (Копривниця поблизу Загреба). Король Стефан V негайно обложив замок, намагаючись визволити сина. У таборі під стінами замку король довідався, що його дружина королева Єлизавета Половчанка (Ержебет Кун) була коханкою бана й активною учасницею цієї змови. Запальний, вибуховий Стефан V, приголомшений цією звісткою, раптово помер 6 серпня 1272 р. Королю Угорщини було тільки 33 роки.

Скориставшись загальним замішанням, барон Гуткелед і королева Єлизавета поспішили 3 вересня 1272 р. в Секешфегерварі проголосити королем юного Ласло IV. Водночас оточення короля Бели IV висунуло претендентом на престол його внука – князя Мачви Белу Ростиславича. Протистояння обох груп угорських баронів завершилося тим, що вони змусили князя Белу погодитися з коронацією двоюрідного брата. 22-річний Бела Ростиславич тримав князівство Мачву, контролював частину Болгарії, а також він був племінником Лева Даниловича та Болеслава Сором'язливого і свояком короля Чехії і герцога Австрії Пшемисла II Оттокара. У листопаді 1272 р. на бенкеті князь Мачви був підступно вбитий соратником Йоахіма Гуткеледа бароном Генріхом Кесегі (Нейметуйварі)⁵⁸. Белу Ростиславича буквально потяли на шматки, які з великими труднощами позбирала для поховання його сестра Маргарита, абатиса в монастирі кларисок. Маргарита та Бела були близнятами.

⁵⁴ *Homza M. Situacja polityczna Spisza. S.162.*

⁵⁵ *Ипатьевская летопись. Стб. 870.*

⁵⁶ *Schlesisches Urkundenbuch. T.4 / Ed. Winfried Irgang. Köln–Wien, 1988. №124–127.*

⁵⁷ *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia / Ed. A.Theiner. V.1 (1216–1352). Roma, 1859. № 80; Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae / Ed. J.Emier. V.2 (1253–1310). Prague, 1872. №753; Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae / Ed. J. Šebánek i S.Duškova. T.5/2. Prague, 1981. № 636–637.*

* Він був сином барона Стефана Пектарі, який займав уряд бана Славонії у 1248–1264 рр. і, успадкувавши цей уряд після батька, очолив один з найпотужніших баронських кланів королівства.

⁵⁸ Див.: *Szabó K. Kun László 1272-1290. Budapest, 1886.*

Загибель князя Бели вразила не тільки Угорщину. Першим зреагував Пшемисл II Оттокар: у 1273 р. він вторгнувся у володіння короля Ласло IV і, мстячи за загибель свого свояка, зайняв Дьор, Мошон та Шопрон. До його рук потрапили коронаційні інсигнії угорських королів. Лев Данилович та Болеслав Сором'язливий цього разу підтримали чеського короля. Тепер усі троє свояків почали об'єднуватися проти Угорщини, яка досі була основним союзником перших двох. На думку словацького дослідника Мартіна Гомзи, визначальну роль у цьому відіграла позиція Кінги, активного політика, яка через сестер впливала на їхніх чоловіків, не кажучи про її чоловіка – краківського князя⁵⁹.

У 1273 р. барон Гуткелед очолив Королівську раду у ранзі королівського надскарбія і братиславського жупана (*magister tauarnicogum et comes de Posonio*⁶⁰). Він не міг не бачити небезпеки з боку сусідів, які вважали його головним винуватцем трагедії, прекрасно усвідомлюючи, що малий король Ласло участі у державних справах не бере. Можливо, тому барон Гуткелед поспішно одружився з дочкою Романа Даниловича та Гертруди Бабенберг Марією⁶¹ – спадкоємницею графства у Штірії з центром у Юденбурзі. Водночас вона була племінницею Лева Даниловича, що для барона було найважливішим.

Шлюб Йоахіма Гуткеледа з Марією Романівною привів до розриву тандему барона з королевою Єлизаветою Половчанкою. У 1274 р. королева зробила спробу звільнитися від опіки надмірно амбітного колишнього коханця, але останній знову захопив юного короля Ласло IV, якого звільнив з полону барон Петер Чакі, давній противник клану Гуткелед–Кесегі. Боротьба баронських кланів розгорілася з новою силою.

Тим часом, 1 листопада 1273 р. рейхстаг німецьких князів обрав королем графа Рудольфа фон Габсбурга. Після падіння династії Гогенштауфенів, яка прагнула перетворити конфедеративний конгломерат князівств, у який трансформувалася Священна Римська імперія, у сильну централізовану державу зі спадковою владою монархів, німецькі князі перейшли до практики виборів на королівський престол незначних представників із власного середовища, які би не мали можливості, спираючись на свій власний домен, відновити реалізацію програми Гогенштауфенів. Такі королі навіть не намагалися організувати похід на Рим – єдине місце, де можна було коронуватися імператорською короною.

Рудольф фон Габсбург теж був одним із таких дрібних князів імперії. Йому було 55 років, і він володів незначними графствами Габсбург (з центром в однойменному замку при впадінні р. Аари до Рейну, тепер це кантон Ааргау у Швейцарії) та Лауфенбург (по сусідству, тепер це в тому ж кантоні у Швейцарії). Ресурси нового короля були мізерними. Могутній чеський король Пшемисл II Оттокар, який сам претендував на німецьку корону, вибори не визнав і васальної присяги не склав – він продовжував називати німецького короля графом.

Не маючи дієвих важелів змусити Пшемисла II Оттокара визнати своє обрання, король Рудольф I у 1274 р. висунув широку програму повернення самовільно захоплених після 1245 р. імперських ленів (коли низложення Фрідріха II Гогенштауфена призвело до безладу в імперії)⁶². А це були Австрія, Штірія та інші землі, привлас-

⁵⁹ Див.: *Homza M.* Sytuscja polityczna Spiszu. S.162.

⁶⁰ *Codex diplomaticus patrius Hungaricus*. T.2. Győrött–Budapest, 1867. №7. P.12–14.

⁶¹ *Kristó G.* Magyarország története 895–1301. Budapest, 2006. 263–265 old.

⁶² Див.: *Moeller B., Heckel M., Vierhaus R., Freiherr von Aretin K. O.* Deutsche Geschichte: Mittelalter. Goettingen, 1985.

нені чеською короною. Рудольф Габсбург не планував воювати з могутнім чеським правителем. Він був готовий легалізувати захоплені Пшемислом II Оттокарим імперські лени в обмін на своє формальне визнання. Чеському королю треба було лише подолати власні амбіції. Він усвідомлював, що шансів на повторні вибори і своє обрання у нього не було, до того ж надто потужними виглядали його ресурси і надто діяльним правителем він себе зарекомендував, щоби сподіватися, що німецькі князі добровільно віддадуть йому корону. Попри все це, Пшемисл II Оттокар далі не бажав визнавати суперника королем.

Тим часом, претендуючи на штірійські землі як спадок по дружині, барон Гуткелед у 1274 р. звернувся до німецького короля Рудольфа Габсбурга, який підтвердив йому ці володіння, що перебували під владою Пшемисла II Оттокара⁶³. Очевидно, фактичному правителю Угорщини йшлося не стільки про незначні штірійські володіння: він наполегливо шукав союзників проти антиугорської коаліції, яку вже сформували сусіди. І серед них найсильнішим був князь Лев Данилович, сюзерен королівства Русі, за спиною якого стояв потужний улус-бек Ногай, який контролював вже не тільки Правобережжя і Причорномор'я, а й балканські християнські держави та Візантію. З Левом Даниловичем, як і з його свояками, барон не зміг домовитися, і це не могло його не лякати. Єдиним виходом з цієї ситуації могла бути підтримка німецького короля, який теж був зацікавлений у союзі з потужним Угорським королівством.

Наприкінці 1273–на початку 1274 р. в Опаві з Пшемислом II Оттокарим зустрівся краківський князь Болеслав Сором'язливий, який уклав з чехами союзну угоду⁶⁴. До цієї угоди, на слушну думку Даріуша Домбровського, приєднався і Лев Данилович⁶⁵. Польський історик звернув увагу на листа чеського короля до краківського князя, написаного між листопадом 1270 та листопадом 1276 р., в якому Пшемисл II Оттокар просив пропустити через його землі ординське посольство, яке поверталось з Чехії до Льва Даниловича: характер цього листа свідчить про добрі стосунки між обома правителями⁶⁶. Виглядає на те, що з ординськими дипломатами до Львова виїхало і посольство чеського короля. В нових умовах, невдоволені зміною становища в Угорщині і приходом до влади клану Гуткелед–Кесеґі, сусіди-свояки пішли на оформлення союзу. Тепер Лев Данилович та Болеслав Сором'язливий зблизилися з Пшемислом II Оттокарим.

У 1275 р. німецький король Рудольф Габсбург оголосив Пшемисла II Оттокара зрадником і почав готуватися до вторгнення в його володіння. Угорський король відразу ж став союзником Рудольфа Габсбурга, сподіваючись з його допомогою повернути захоплені чехами землі і таким чином посилити свої позиції. Тут інтереси юного Ласло IV співпали з інтересами барона Йоахіма Гуткеледа.

Вторгнення Рудольфа Габсбурга в Австрію у 1276 р. заскочило Пшемисла II Оттокара зненацька. Він навіть не міг припустити, що недавній володар двох малесеньких графств зуміє так швидко зібрати сили проти такого потужного короля, як він. А Рудольф Габсбург не гаяв часу, домовляючись з австрійським лицарством та бюргерством.

За Віденським трактатом 25–26 листопада 1276 р., Пшемисл II Оттокар не тільки втратив Австрію, а й погодився повернути захоплені угорські землі, а також королівські

⁶³ *Mika N. Walka o spadek po Babenbergach. S.82–83.*

⁶⁴ *Monumenta Poloniae Historica. T.2. Lwów, 1872. P.841–842; T.3. Lwów, 1878. P.175.*

⁶⁵ *Dąbrowski D. Stosunki polityczne Lwa Daniłowicza z sąsiadami zachodnimi. S.47–49.*

⁶⁶ *Ibid. S.61.*

регалії Арпадів. Правда, він не мав наміру виконувати ці зобов'язання. Повернувши тільки Шопрон, чеський король відмовився віддавати інші землі та коронаційні регалії до повноліття Ласло IV⁶⁷. Оговтавшись від несподіваного натиску, діяльний і амбітний чеський король почав готуватися до боротьби за повернення втрачених позицій.

Між тим, у квітні 1277 р. барон Йоахім Гуткелед загинув у боротьбі з славонськими магнатами Бобоничами. Словенська, хорватська та словацька знать, визнавши зверхність Арпадів, не хотіла терпіти свавілля угорських баронів. На своїх землях вони самі мали намір правити іменем Арпадів, як угорська еліта хотіла прикриватись цим же іменем на всіх землях, що входили до складу королівства, розглядаючи унію як підданство.

Цими обставинами скористалася королева-вдова, яка за підтримки половців, які були оселені Белою IV в Трансильванії між Дунаєм і Тисою та по берегах Короша, Темеша і Мароша⁶⁸, і короля Рудольфа I Габсбурга проголосила сина Ласло повнолітнім, хоча йому було лише 15 років⁶⁹. Молодий король Ласло IV відверто оперся на половецьку знать, за що отримав прізвисько *Кун* (Половець). Половецька еліта і раніше засідала в королівській раді⁷⁰, тепер же половецькі князі Узур (Uzur), Алпар (Alpar), Туртуле (Turtule) і Кеменеше (Kemenesche) ввійшли до найближчого оточення юного короля⁷¹.

13 липня 1277 р. було укладено угорсько-німецький союз, а 11 серпня 1277 р. обидва королі зустрілися в Хеймбурзі на австрійсько-угорському прикордонні⁷². Ставши палким прихильником Рудольфа Габсбурга, Ласло Кун підбурював його до відновлення війни з чеським королем.

А тим часом, Пшемисл II Оттокар все тісніше зближувався зі своїми свояками та їхніми родичами – польськими і руськими князями. На думку польського генеалога Казимира Ясінського, між 1275–1278 рр. було укладено угоду, скріплену шлюбом Казимира, старшого сина опольського князя Владислава, з Оленою з роду Романовичів⁷³. Цю версію підтримав Станіслав Срока⁷⁴. За Д. Домбровським, Олена була дочкою Лева Даниловича⁷⁵. Такий шлюб, з огляду на близькі стосунки опольського князя з Пшемислом II Оттокар, мав би означати підтвердження і чесько-галицького союзу⁷⁶. Влітку 1277 р. імперські дипломати вважали руських і польських князів союзниками чеського короля⁷⁷. Перед 21 січня 1278 р. до Лева Даниловича приїздив чеський дипломат (*venit de Russia*) Пардус, син Неплаха⁷⁸.

За позицію руських князів робив спроби позмагатися і Рудольф Габсбург, який старанно готував свої військові акції. 21 серпня 1277 р. він доручив провести перего-

⁶⁷ *Continuatio Vindobonensis* / Ed. W.Wattenbach // *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*. T.9. Hannoverae, 1851. P.709.

⁶⁸ *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* / Ed. G.Fejer. T.5. V.2. Buda, 1829. P.512–518.

⁶⁹ Див.: *Simoni de Keza. Gesta Hungarorum* // *Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. V.1 / Ed. I.Szentpétery. Budapest, 1937. P.141–194.

⁷⁰ *RogeriūS. De destructione Hungariae per Tataros facta* // *Scriptores Rerum Hungaricarum*. V.1. P.296.

⁷¹ *Simoni de Keza. Gesta Hungarorum* // *Scriptores Rerum Hungaricarum*. V.1. P.152.

⁷² *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* / Ed. G.Fejer. T.5. V.2. Buda, 1829. P.388–393.

⁷³ *Jasiński K. Rodowód Piastów śląskich*. T.3. Wrocław, 1977. S.35–38.

⁷⁴ *Sroka S.Z. dziejów stosunków polsko-węgierskich w późnym średnowieczu*. Kraków, 1995. S.34–36.

⁷⁵ *Dąbrowski D. Rodowód Romanowiczów*. S.217–225.

⁷⁶ *Dąbrowski D. Stosunki polityczne Lwa Daniłowicza z sąsiadami zachodnimi*. S.49.

⁷⁷ *Włodarski B. Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i na początkach XIV wieku (1250–1309)* // *Archiwum towarzystwa Naukowego we Lwowie*. Dz. 2. T.7. Z.3. Lwów, 1931. S.78.

⁷⁸ *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae* / Ed. J. Šebánek, S. Dušková. T.5/1. Pragae, 1974. №50.

вори з руськими князями ченцю-мінориту Генріху фон Брене, молодшому синові Дітріха фон Веттіна графа фон Брене, та Євдокії, дочки князя мазовецького Конрада та Агафії Святославни, дочки перемишльського князя Святослава Ігоровича⁷⁹. Але німецький дипломат не встиг виконати свою місію: галицько-чеський союз, скріплений шлюбом дочки Лева Даниловича зі спадкоємцем опольського князя, вже відбувся.

Війна розгорнулася у 1278 р. і завершилася 26 серпня 1278 р. жорстокою січею під Дюрнкрутом (Сухими Крутами) на Моравському полі поблизу впадіння Морави у Дунай неподалік Відня⁸⁰. Загибель короля Пшемисла II Оттокара в цій битві нарешті розрубувала "австрійський вузол" і перетворила Австрію у багатовікову опору династії Габсбургів.

За Римованою хронікою Оттокара Штірійського (+1318), на допомогу своєму союзникові Пшемислу II Оттокару "послав з допомогою багато добрих воїнів король Лев з Русі"⁸¹. За хронікою абата Іоганна з Віктрінгу (XIV ст.), у цій битві на боці чеського короля брав участь король Лев Данилович ("Leo rex Ruthenorum")⁸². Участь військ Лева Даниловича підтверджує і хроніка Леопольда Стайнреутера, який, правда, міг користуватися працею Оттокара Штірійського⁸³, а також пізніші австрійські хроністи⁸⁴. Про участь русичів у битві на боці чеського короля повідомляють також баварські та східнонімецькі джерела, не уточнюючи, з яких князівств походили ці війська⁸⁵. Участь військ польських князів у цій битві також підтверджують джерела, у тому числі перелічені вище⁸⁶.

Польська історіографія піддала сумніву інформацію про участь війська князя Лева Даниловича в цій битві, аргументуючи свою позицію доволі загальними міркуваннями і не даючи відповіді на питання, для чого австрійським хроністам було вигадувати участь далекого галицького князя, називаючи його по імені⁸⁷. А Антоні Берцяк взагалі намагався довести, що в битві під Дюрнкрутом брали участь тільки польські найманці, а не війська польських князів⁸⁸, хоча з чеських джерел випливає, що король чекав на польських князів та їхні дружини, що слушно зауважив Норберт Міка⁸⁹. Інші дослідники від вирішення цих проблем ухиляються⁹⁰. Тобто, дискусія з цього питання продовжується.

⁷⁹ Mika N. Walka o spadek po Babenbergach. S.95.

⁸⁰ Див.: Česko-rakouské vzťahy ve 13. století. Rakusko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velé říše Přemysla Otakara II. Sborník příspěvků ze sympodia konano 26–27. září 1996 ve Znojme / Red. M.Blahová, I.Hlaváček. Praha, 1998.

⁸¹ Ottokars österreichische Reimmchronik / Ed. J. Seemüller // Monumenta Germaniae Historica. Deutsche Chroniken. T.5/1. Hannoverae, 1893. W. 15233–15234.

⁸² Johannis abbatis Victoriensis Liber centanum historianum / Ed. F.Schneider // Scriptorum rerum germanicarum in usum scholarum. T.43. Hannoverae–Lipsiae, 1909. P.231, 277.

⁸³ Heiling K.J. Leopold Stainreuter von Wien der Verfasser der sogenannten Österreichische Chronik von den 95 Herrschaften // Mittheilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung. T.47. Innsbruck, 1933. S.257.

⁸⁴ Anonimi Leobensis chronicon / Ed. H. Pez // Scriptorum rerum Austriacarum veteres ac genuini. T.1. Lipsiae, 1721. P. 848; Ebdorfer ThomaS.Chronica Austriae / Ed. A.Lhotski // Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum rerum Germanicarum. Seriae Nova. T.13. Berlin–Zürich, 1967. P.146; Die Weltchronik des Mönchs Albert 1273/1277–1454/56 / Ed. R.Sprandel // Id. T.17. München, 1994. P. 179.

⁸⁵ Eberhardi archidiaconi Ratisbonensis annals / Ed. Ph. Jaffé // Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum S.T.17. Hannoverae, 1861. P. 593; Hermani Altahensis annals / Ed. Ph. Jaffé // Ibid. P. 410.

⁸⁶ Mika N. Walka o spadek po Babenbergach. S.90–91.

⁸⁷ Włodarski B. Polska i Ruś. S.157; Dqbrowski D. Stosunki polityczne Lwa Daniłowicza z sąsiadami zachodnimi. S.49–50, 62; Mika N. Walka o spadek po Babenbergach. S.91–93.

⁸⁸ Berciak A. Polacy w bitwie pod Suchymi Krutami // Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego. № 72. Prace Historyczne. IV. Katowice, 1975. S.7–25.

⁸⁹ Mika N. Walka o spadek po Babenbergach. S.90–91.

⁹⁰ Див., наприклад: Kustemig A. Bitva na Moravském poli u Suchých Krut a Jedenspeigen 26 Srpná 1278 // Česko-rakouské vzťahy / Pod red. M.Blahovej i I.Hlaváčka. Praha, 1998. S.163–189.

В. Папуто помилково вказав на участь Лева Даниловича в цій битві на боці німецького короля Рудольфа Габсбурга⁹¹. Він опирався на інформацію Продовжувача хроніки пресвітера Магнуса, за якою серед союзників короля поряд з половцями названі русини⁹². Але це могли бути дружини з угорського війська Ласло IV Куна, набрані в закарпатських комітатах, значна частина території яких входила до королівського домену⁹³.

Згадка про події цієї війни є також у Томаса з Павії – відомого теолога і францисканського дипломата (бл. 1212–1284). У 1245 р. він був учасником Ліонського собору (де однією з центральних подій був виступ руського ієрарха Петра, присланого князем Данилом Романовичем⁹⁴), у 1253 р. їздив у Грецію, Далмацію та Богемію, відвідував інші землі імперії, будучи дотичним до унійних переговорів нікейського патріарха з папою Інокентієм IV, згодом викладав теологію у Пармі, Болоньї і Феррарі, а з 1258 р. був призначений пріором тосканської провінції Францисканського ордену⁹⁵. Його «Історія імператорів і понтифіків» свідчить не тільки про значну ерудицію автора, а й про його добру поінформованість у багатьох дрібницях. Принаймні, про королівство Русі він знав не тільки з чуток. Унійні переговори з нікейським патріархом відбувалися паралельно з переговорами з Данилом Романовичем і були ланками однієї програми. Томас Тусці записав, що чеському королю вдалося схилити русинів до виступу проти німецького короля, а з Божою волею відбулася несподівана конфронтація між останніми та волохами (*bruteni et blaci*)⁹⁶. Цілком вірогідно, що оточенню Ласло Куна вдалося організувати похід половців з волохами (*vlachi*, за тогочасними джерелами, локалізуються від верхньої течії Самоша і далі на південь разом з слов'янським населенням⁹⁷) у Прутсько-Дністровському межиріччі, який завадив ширшій участі військ Лева Даниловича або і його самого у поході проти Рудольфа Габсбурга, через що, як записав чеський хроніст Інджіх з Хеймбургу, «Оттокар, крім поляків, зібрав небагато гостей»⁹⁸.

15 липня 1278 р. біля Брно Пшемисл II Оттокар чекав на підхід польських та руських військ. 28 серпня 1278 р. під Дюрнкрутом у нього було близько шести тисяч воїнів, в тому числі близько тисячі лицарів. Майже половину цього війська склали польські дружини. Малоімовірно, щоби серед них не було жодного польського князя з тих, яких згадували австрійські хроністи. В цьому війську була також руська дружина і навіть загони з Прибалтики (можливо, тевтонські союзники Пшемисла II Оттокара та Лева Даниловича).

У війську Рудольфа фон Габсбурга налічувалося майже 8500 воїнів, але всього 300–550 лицарів. Дві третини цього війська становила угорська армія, до складу якої входили переважно половці і частини, набрані з королівського домену⁹⁹. Втрати поляків та русичів у цій битві були значними. Свояки та союзники Лев Данилович та Болеслав Сором'язливий особисто участі у битві, напевно, не брали, хоча стосовно Лева

⁹¹ Папуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. С.300.

⁹² Chronicon Magni Presbiteri continuation // Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum T.17. Hannoverae, 1861. P.533.

⁹³ Biedermann H.I. Die ungarischen Ruthenen, ihr Wohngebiet ihr Erwerb und ihre Geschichte. Innsbruck, 1862. S.1–11.

⁹⁴ Див.: Паславський І. Український епізод Першого Ліонського собору (1245 р.). Дослідження з історії європейської політики Романовичів. Львів, 2009.

⁹⁵ Schneidler B. Italienische Geschichtsschreiber. Leipzig, 1909. S.49–52; Puano P. Thomas de Pavie // Dictionnaire de Spiritualité. Paris, 1991. P.867–868.

⁹⁶ Thome tusci Gesta Imperatorum et Pontificum / Ed. E. Ehrenfeuchter // Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum. T.22. Hannoverae, 1872. P.525.

⁹⁷ Pop I.-A. Romanians and Hungarians from the 9th to the 14th Century. The Genesis of the Transylvanian State. Cluj-Napoca, 1996. P.112–113 (Мапа).

⁹⁸ Letopis Jindřicha Heimburského / Wyd. J. Emler // Fontes Rerum Bohemicarum. T.3. Praha, 1882. S.316.

⁹⁹ Kusternig A. Bitwa na Moravském polu (u Suchych Krut a Jedenspeigen) 26 srpna 1278 // Česko-rakowské vztahy ve 13. století. Praha, 1998. S.173.

потрібні ще більш ґрунтовні дослідження текстів хронік та їхніх джерел¹⁰⁰. Війна з Угорщиною, до якої Лев Данилович залучив Золоту Орду, завершилася приєднанням до королівства Русі частини Закарпаття (жупа Берег і частина жупи Земплин)¹⁰¹.

Загибель Пшемисла II Оттокара призвела до згасання впливу чеських Пшемислідів і виходу на європейську арену династії Габсбургів. На жаль, двоє блискучих лицарів-полководців, непоганих, але гарячих політиків, двоє родичів, правителів двох найбільших держав Центрально-Східної Європи, які в силу різних об'єктивних причин довго йшли від конфронтації до союзу, не зуміли повною мірою використати перспективи цього союзу.

THE EUROPEAN LEADERS OF THE 13th CENTURY: LEV DANILOVYCH AND PRZEMYSL OTTOCAR II.

Leontiy VOITOVYCH

*Lviv Ivan Franko National University
1, Universytet'ska Str., Lviv, 79000
The History of Middle Ages and Byzantine Study Department
e-mail: lev67420@ukr.net*

This article deals with the problem of relationships between overlord of Galicia-Volyn principality duke Lev Danilovich and king of Bohemia and duke of Austria Przemysl Ottokar II. Both of these rulers were the notable political figures during the second half of the XIII century and influenced on all events in Central and Eastern Europe. The wide range of Latin-speaking sources used in the investigation for the first time.

Key words: Lev Danilovich, Przemysl Ottokar II, Galicia-Volyn state, Bohemia, Austria, the Holy Roman Empire.

ЕВРОПЕЙСКИЕ ЛИДЕРЫ XIII В.: ЛЕВ ДАНИЛОВИЧ И ПШЕМЫСЛ II ОТТОКАР

Леонтий ВОЙТОВИЧ

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, Львов, 79000
Кафедра истории средних веков и византистики
e-mail: lev67420@ukr.net*

В статье рассмотрены взаимоотношения между сюзереном Галицко-Волынского государства князем Львом Даниловичем и королем Чехии и герцогом Австрии Пшемислом II Оттокар – ключевыми политическими фигурами второй половины XIII в., которые в значительной мере влияли на события в Центрально-Восточной Европе. Впервые использован широкий спектр латиноязычных источников.

Ключевые слова: Лев Данилович, Пшемисл II Оттокар, Галицко-Волынское государство, Чехия, Австрия, Священная Римская империя.

Стаття надійшла до редколегії 06.08.13.
Прийнята до друку 21.08.13.

¹⁰⁰ Паршин І. Участь Лева Даниловича у битві при Дюрнкруті 1278 року // Княжа доба. Історія і культура. Вип. 6. Львів, 2012. С.187–192.

¹⁰¹ Войтович Л. Вхідження Закарпаття до Галицко-Волинської держави за князя Лева Даниловича // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Т.16. Дрогобич, 2012. С.48–61.